

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У
КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ
(ДОСВІД РОБОТИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРОЕКТІ ТЕМПУС IV)**

**THE PROBLEMS OF SPECIALISTS-SCIENCE OF DOCUMENTS
PREPARATION IN THE SPHERE OF EUROPEAN REQUIREMENTS
(THE WORKING EXPERIENCE IN THE INTERNATIONAL PROJECT TEMPUS IV)**

Висвітлено досвід роботи в міжнародному проекті Темпус IV «Розвиток системи вищої освіти для вдосконалення соціального партнерства з метою підвищення конкурентоспроможності в галузі гуманітарних наук». Розглянуто освітні умови підвищення конкурентоспроможності випускників спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», наголошено на необхідності участі роботодавців у розробці професійного стандарту зі спеціальності.

Ключові слова: документознавство, інформаційна діяльність, конкурентоспроможність, міжнародний проект Темпус, професійний стандарт, ринок праці.

Освещен опыт работы в международном проекте Темпус IV «Развитие системы высшего образования для повышения эффективности социального партнерства и конкурентоспособности гуманитарных наук». Рассмотрены образовательные условия повышения конкурентоспособности выпускников специальности «Документоведение и информационная деятельность», подчеркивается необходимость участия работодателей в разработке профессионального стандарта по специальности.

Ключевые слова: документоведение, информационная деятельность, конкурентоспособность, международный проект Темпус, профессиональный стандарт, рынок труда.

The experience in the international project Tempus IV «Higher Education System Development for Social Partnership Improvement and Humanity Sciences Competitiveness» is shown. Educational demands to increase the competitiveness of graduates, specialty «Science of documents and information activity» are considered, the necessity of employers participation in the development of professional standards on the specialty is stressed.

Key words: science of documents, information activity, competitiveness, international project, professional standard, labour market.

Загальноєвропейські інтеграційні процеси позначаються на всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, не оминаючи й освітньої галузі. Приєднання країни до Болонського процесу спричинило необхідність реформування й модернізації вітчизняної системи вищої освіти в контексті європейських вимог, серед яких чи не найважливішими є підвищення якості освіти й спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування. Найуразливішими в сучасних умовах на ринку праці є випускники гуманітарних напрямів підготовки, до яких належать представники спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Як відомо, гуманітарна сфера практично повністю перебуває на утриманні держави, фінансові можливості якої надто обмежені. Порівняно з напрямом підготовки в галузі технічних спеціальностей і природничих наук, у яких ще наявна, хоча й доволі слабка, матеріальна база, що залишилася з радянських часів, спеціальності гуманітарної сфери, особливо ті, які виникли за часів незалежної України і практично не мали аналогів у радянській вищій школі, фактично позбавлені сучасної бази практики й можливостей порівнювати рівень підготовки фахівців із реальними запитами суспільства, а тим більше з перспективними тенденціями світового розвитку. Тому участь у міжнародній програмі TEMPUS IV «Розвиток системи вищої освіти для вдосконалення соціального партнерства з метою підвищення конкурентноспроможності в галузі гуманітарних наук», надає змоги по-новому розглянути означену проблему, ознайомитися з позитивним досвідом у цій царині, набутим державами Євросоюзу, країнами-партнерами СНД та учасниками українського консорціуму, серед яких Таврійський національний університет ім. В. І Вернадського та Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка.

Проблема професійної підготовки конкурентноспроможності фахівців є предметом дослідження науковців різних галузей знань — економістів, соціологів, психологів, освітян тощо. Так, соціально-економічні аспекти праці та зайнятості, регіональні та локальні ринки праці були темою для дослідження Д. П. Богині, В. В. Онікієнка, Л. Г. Ткаченко, А. М. Ємельяненко тощо [3, 4]. Вивченню зарубіжного та вітчизняного досвіду розробки національних систем і рамок кваліфікацій присвячено публікації С. В. Мельника [2]. Особливу увагу привертають розвідки провідних вітчизняних документознавців Н. М. Кушнарєнко, М. С. Слободяника та Л. Я. Філіпової щодо визначення ключових і професійних компетенцій фахівців з документальних комунікацій, зважаючи на міжнародний освітній досвід [6, 7].

Проте питання вдосконалення підготовки фахівців документно-інформаційної сфери в контексті європейських вимог і сучасного ринку праці розглянуто частково, отже, потребує подальшого дослідження.

Мета статті — висвітлення досвіду роботи кафедри «Філософії культури і культурології» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля в міжнародному проекті «Розвиток системи вищої освіти для удосконалення соціального партнерства з метою підвищення конкурентноспроможності в галузі гуманітарних наук» (TEMPUS IV) з підготовки фахівців документно-інформаційного профілю.

Одне із головних завдань Болонського процесу, його стратегічна мета — працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. Саме це завдання є основною вимогою міжнародного проекту Темпус і водночас показником ефективності освітньої діяльності ВНЗ. Конкурентоспроможність фахівців на сучасному ринку праці досягається завдяки підвищенню рівня якості освіти, формуванню у випускників ключових і професійних компетенцій, розробці й упровадженню у дію професійних стандартів і тісної взаємодії з роботодавцями.

Ці й інші проблеми протягом 2010-2013 рр. стали темою дослідження робочої креативної групи кафедри філософії культури та культурології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля у межах міжнародного проекту «Розвиток системи вищої освіти для удосконалення соціального партнерства з метою підвищення конкурентноспроможності в галузі гуманітарних наук» (TEMPUS IV). За означений період викладачі кафедри здійснили дослідження, присвячені аналізу стану системи вищої освіти України, ринку праці в цілому й ринку праці випускників-документознавців, проведено SWOT-аналіз наявних навчальних програм з виявленням переваг і недоліків, потенційних можливостей і проблем, анкетування роботодавців щодо задоволеності спеціалістами напряму підготовки «Документознавство та інформаційна діяльність» тощо.

Проведений SWOT-аналіз навчальних програм довів необхідність удосконалення існуючих галузевого стандарту й навчального плану спеціальності за допомогою розробки спеціальних модулів навчальних дисциплін: «Культурні комунікації» (16,5 кредиту) й «Інформаційні технології і культурний процес» (21,5 кредиту). У подальшому ці модулі було долучено до професійного стандарту «Фахівець з управління соціокультурними проектами і програмами», який розроблявся університетами — членами українського

консорціуму програми Темпус: Таврійським національним університетом ім. В. І. Вернадського і Київським національним університетом ім. Т. Г. Шевченка. Належність спеціальностей «Культурологія» і «Документознавство та інформаційна діяльність» до галузі знань «Культура», їх певна спорідненість зумовлюють необхідність долучення модулів «Культурні комунікації» та «Інформаційні технології і культурний процес» до навчального процесу обох спеціальностей.

Метою модуля «Культурні комунікації» було визначено забезпечення студентів знаннями та навичками, необхідними для розуміння й аналізу комунікаційних процесів культури; підготовку компетентних фахівців у галузі інформаційно-комунікаційного простору культури, які можуть орієнтуватися в специфічних механізмах збереження і трансляції культурних смислів. Основні завдання цього модуля: забезпечення студентів знаннями з теорії і практики культурних комунікацій; підвищення їх компетентності в питаннях трансляції культурної інформації в процесі соціокультурної діяльності; вміння втілювати на практиці правила і закономірності культурної комунікації, вибору відповідних каналів комунікації, моделювання комунікаційних процесів і прогнозування розвитку комунікаційних систем культури.

Модуль містить наступні такі дисципліни: соціальні комунікації (3,5 кредитів), культурні комунікації (4,5 кредитів), міжкультурні комунікації (4,5 кредитів), теорія і методика референтської роботи (2 кредити); конфліктологія в ділових комунікаціях (2 кредити). Доцільність розробки означеного модуля зумовлюється необхідністю опанування випускниками таких ключових компетенцій, як міжособистісна, міжкультурна, соціальна і культурна, які має, згідно з рекомендаціями Ради Європи, опановувати кожний європеєць [1]. Крім того, ці компетенції надзвичайно важливі для випускників спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», зважаючи на її соціогуманітарний характер. На думку Л. Я. Філіпової, особливого значення для цих спеціалістів набувають такі гармонійно збалансовані компетенції, як інформаційна, комунікаційна та культурна, що розглядаються для інших професійних класів як загальнонаукові, а для категорії фахівців з документних комунікацій є професійними — як загальними, так і спеціалізованими водночас [7].

Модуль — «Інформаційні технології і культурний процес» спрямований на формування інформаційної компетенції майбутнього фахівця, і передбачає вивчення інформаційних технологій як інструменту культурного процесу й інформаційної культури як необхідного атрибуту інформаційного суспільства. Основними завданнями

є забезпечення студентів знаннями теоретичних основ і практичних методів роботи на персональному комп'ютері з базовим програмним забезпеченням, управління базами даних, формування навичок інформаційного підходу в аналізі еволюції суспільства, розширення професійного світогляду студентів у питаннях застосування інформаційних технологій у культурному процесі й збереженні культурної спадщини. Модуль містить такі дисципліни: основи інформаційних технологій (9 кредитів), прикладні комп'ютерні технології (4,5 кредитів), технології баз даних (3,5 кредитів), інформаційна культура (4,5 кредитів). Слід зазначити, що ці дисципліни не є новими для студентів-документознавців і раніше були наявні в навчальному плані спеціальності, проте їх зміст зазнав серйозних змін, що полягали в збільшенні розділів і тем, орієнтованих на формування в студентів компетенцій, актуальних на ринку праці, збільшенні самостійної роботи і годин, що відводяться на практичні заняття.

Методична виправданість і практична доцільність розроблених навчальних модулів були виявлені за допомогою анкетування студентів у травні 2012 р. Понад 93% респондентів висловили впевненість у тому, що здобуті знання і набуті навички знадобляться в майбутній професійній діяльності. Опитування передбачало погодження із запропонованими твердженнями на рівні «повністю згодний», «радше згодний», «у чомусь згодний, у чомусь ні», «радше не згодний», «повністю не згодний». Узагальнені результати за всіма навчальними дисциплінами, що містились в модулях «Міжкультурні комунікації» та «Інформаційні технології і культурний процес», дають підстави дійти таких висновків:

- жодне твердження не оцінено «повністю не згодний»;
- на рівні 2-3% оцінено окремі твердження як «у чомусь згодний, у чомусь ні» та «радше не згодний»;
- незначна кількість анкет (близько 4%) містила оцінку «скоріше незгодний» щодо висловлювань «Тематика курсу зумовлена актуальністю цих знань і вмінь на ринку праці» та «Матеріал з курсу вивчався на конкретних прикладах у доступній для сприйняття формі»;
- понад 2/3 студентів оцінили як «повністю згодний» висловлювання «Курс передбачає достатній обсяг самостійної роботи, протягом якої можна набути досвіду практичного вирішення конкретних завдань», «Тематика курсу зумовлена актуальністю цих знань і вмінь на ринку праці», «Методика викладання дисципліни стимулює формування практичних навичок у дисципліні, що вивчається», «Викладені в курсі матеріали сучасні й відо-

бражають різноаспектні підходи до предмета, що вивчається», та «Матеріал з курсу вивчався на конкретних прикладах, у доступній для сприйняття формі».

Отже, вивчення навчальних дисциплін, передбачених модулями «Міжкультурні комунікації» та «Інформаційні технології і культурний процес», на думку студентів, позитивно позначиться на рівні їх підготовки до майбутньої професійної діяльності, сприятиме підвищенню конкурентноспроможності на ринку праці. Водночас майбутні фахівці висловили й побажання щодо вдосконалення викладання навчальних дисциплін, що передбачених означеними модулями. Насамперед ішлося про збільшення проблемних і творчих завдань, дискусій, роботи в групах, ширше використання засобів мультимедіа.

Підготовка конкурентноспроможного фахівця залежить не лише від організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, щороку дедалі актуальнішою проблема залучення до цього процесу роботодавців як основних кінцевих споживачів освітнього продукту. Як свідчать публічні дискусії на телебаченні і «круглих столах», підприємці практично не зацікавлені в безпосередній участі в підготовці фахівців потрібної кваліфікації. Справа не тільки в тому, що роботодавці юридично відсторонені від системи освіти і здебільшого самі не бажають співпрацювати з ВНЗ. Роботодавці часто розглядають вищі навчальні заклади як чергових «дармоїдів» на власній шиї, а укладання з ними договірних відносин — як вимушені витрати виробництва. Досвід спілкування з підприємцями доводить відсутність у них будь-яких виразних уявлень стосовно необхідних якостей майбутніх фахівців, вимог перспективного розвитку виробництва і можливих нових технологій у гуманітарній сфері.

Для вирішення проблеми працевлаштування молодих спеціалістів кафедрою філософії культури і культурології, як представника Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, з роботодавцями Луганської області було проведено круглий стіл на тему: «Підвищення ефективності взаємодії вищої освіти, ринку праці та підприємств в удосконаленні системи підготовки і працевлаштування фахівців напряму «Документознавство та інформаційна діяльність». З'ясовано, що корисним для обох сторін може бути проведення таких організаційних заходів, як «круглі столи», лекції щодо можливих напрямів розвитку бізнесу в інформаційному аспекті; регулярний обмін документами та інформацією (запитами-вимогами щодо змісту підготовки фахівців або іншими можливими документами); соціологічні дослідження зі взаємними зобов'язаннями (під-

приємців — висловлювати своє бачення, а університету — узагальнювати і зважати на їх побажання щодо змісту підготовки фахівців). Можливі й інші форми об'єднання потреб виробництва і ринку стосовно змісту підготовки фахівців, з одного боку, та фактичного стану змісту цієї підготовки.

Означені заходи є локальними і не відображають загальної точки зору роботодавців на зміст і рівень їх підготовки, отже, нагальним є розробка професійного стандарту з урахуванням потреб ринку. Згідно з проектом Закону України «Про національну систему професійних кваліфікацій», професійний стандарт — це «затверджені в установленому порядку вимоги до кваліфікації працівників, їх компетентностей, що визначаються роботодавцями і слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями національної і галузевих рамок кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками» [5]. За розроблення та перегляд професійних стандартів, системний опис існуючих та перспективних професійних кваліфікацій відповідно до стратегії розвитку професійних компетентностей галузі (галузей) відповідає галузева (міжгалузева) рада з розроблення професійних стандартів і стратегії розвитку професійних кваліфікацій. У вищезазначеному проекті закону наголошується на тому, що галузева (міжгалузева) рада створюється галузевими організаціями роботодавців, їх об'єднаннями, громадськими організаціями підприємців та іншими суб'єктами господарювання [5]. Отже, саме роботодавці мають визначати склад компетенцій, яких повинен набути випускник ВНЗ, пов'язуючи таким чином сферу праці та професійної освіти.

Працевлаштування випускників спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» ускладнюється тим, що, на жаль, в Україні нині не існує структури на кшталт професійної асоціації працівників документно-інформаційної сфери, представники якої не тільки б відстоювали інтереси її членів, а й були своєрідними посередниками між роботодавцями та вищими навчальними закладами, висуваючи до останніх вимоги щодо рівня та стандартів якості підготовки фахівців. А поки ВНЗ (точніше їх представники) будуть власноруч розробляти й упроваджувати стандарти спеціальності, самі себе контролювати та оцінювати, залишаючи осторонь і роботодавців, і широкий загал професіоналів, суспільство буде позбавлене можливості дієвого контролю. Тому доцільно залучати роботодавців до розробки галузевих професійних стандартів. Роль вищого навчального закладу в такому разі полягатиме у забезпечен-

ні якісного їх виконання, впровадження відповідних форм, методик, технологій навчання, спрямованих на формування компетенцій потрібного рівня.

Таким чином, роль роботодавців у процесі підготовки фахівців має посилюватись, як і рівень їх взаємодії з ВНЗ. Актуальною проблемою нині є необхідність суттєвого підвищення соціального статусу інформаційної професії, що передбачає вдосконалення структури посад, ієрархії управління, системи оплати праці. Це твердження ґрунтується не тільки на спостереженнях інформаційною діяльністю та відповідними фахівцями в країні, але й на об'єктивних світових тенденціях розвитку та потребах інформаційного суспільства.

Міжнародний проект TEMPUS IV «Розвиток системи вищої освіти для удосконалення соціального партнерства з метою підвищення конкурентноспроможності в галузі гуманітарних наук» засвідчив доцільність регіональних зусиль у працевлаштуванні випускників спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Ці зусилля мають спрямовуватися на:

- підвищення інформованості роботодавців щодо змісту інформаційно-документаційної професії в сучасному виробництві в умовах інформатизації суспільства, їх загальної інформаційної культури;
- модернізацію підготовки спеціалістів з документознавства й інформаційної діяльності на основі компетентнісного підходу, формування системи компетенцій, яка забезпечує їх конкурентноспроможність і мобільність на ринку праці;
- підвищення взаємного інформування роботодавців та вищих навчальних закладів щодо запиту й пропозицій у сфері інформаційно-документаційної діяльності в регіона й міста.

Організаційною формою координації таких зусиль стане створення роботодавцями, представниками обласної державної адміністрації та СНУ ім. В. Даля постійно діючого обласного координаційного центру з роботодавців, який матиме на меті якісну підготовку й працевлаштування конкурентноспроможних фахівців спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність».

Отже, результатом роботи з програми «Темпус» слід уважати виявлення та структурування проблеми взаємовідносин випускаючих кафедр ВНЗ і випускників і роботодавців, наукове осмислення рішення цієї проблеми, а також запропоновані практичні (організаційні) методи її рішення.

Виконання міжнародної програми TEMPUS IV «Розвиток системи вищої освіти для вдосконалення соціального партнерства з метою підвищення конкурентноспроможності в галузі гуманітарних наук» дозволило виявити проблеми, що потребують подальшого дослідження. Це, зокрема, проблема інтеграції розробок окремих вищих навчальних закладів України стосовно змісту спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Слід виробити й принципи змістовної інтеграції (виявлення загального ядра та варіативної частини підготовки) і форми надання (від переліку вимог і їх класифікації до організації словника-тезауруса основних понять, долучених до змісту підготовки). Проте вельми актуальним, як і раніше, залишається розробка професійного стандарту спеціальності на основі компетентнісного підходу до навчального процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя; Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко. — Тернопіль, 2004. — 384 с.
2. Мельник С. В. Освітньо-професійні стандарти у контексті реформування системи підготовки кадрів : монографія / С. В. Мельник. — Луганськ : Віртуальна реальність, 2008. — 278 с.
3. Онікієнко В. В. Молодіжний ринок праці України: проблеми та шляхи вирішення / В. В. Онікієнко, Л. Г. Ткаченко; НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України; Український ін-т соціальних досліджень. — К., 2003. — 160 с.
4. Онікієнко В. В. Розвиток ринку праці України: тенденції та перспективи / В. В. Онікієнко, Л. Г. Ткаченко, Л. М. Ємельяненко / за ред. В. В. Онікієнка. — К. : РВПС України НАН України, 2007. — 286 с.
5. Проект Закону України від 12.12.2012 р. N 957 «Про систему професійних кваліфікацій» [Електронний ресурс] — Спосіб доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45046&pf35401=242502>. — Назва з екрана.
6. Слободяник М. С. Компетентнісний підхід до підготовки магістрів зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» / М. С. Слободяник // Информационное образование и профессионально-коммуникативные технологии XXI века : сб. материалов V Международ. научно-практ. конф., Одесса, 13-15 сентября 2012 года / под общ. ред. В. Г. Спрингсяна. — Одесса : Симэкс-Принт, 2012. — С.16 — 19.
7. Філіпова Л. Професійні компетенції фахівців з документальних комунікацій: освітній аспект / Л. Філіпова // Вісник Книжкової палати. — 2009. — № 1. [Електронний ресурс] — Спосіб доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2009_1/st5.pdf. — Назва з екрана.